בהעלותך* ב

א. עה"פ [1] "והאיש משה עניו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה" דלכאורה אינו מובן כלל: הרי הוא שקיבל תורה מסיני והקב"ה למדו תורה מ' יום ומ' לילה ונתנה לו במתנה [2], ולפני זה — הוציא את בנ"י מארמ"צ והקב"ה אמר לו בך יאמינו לעולם [3], ואך זה עתה בפרשתנו למדנו שכל זמן שהי' רוצה הי' מדבר עם השכינה [4], ושמע שיאצילו מרוחו על ע' הזקנים והוא אינו חסר כלום [5] וכו' — וערכו לכל העם הוא כאומן ליונק וכו' [6], ואיך שייך שיהי' עניו מכל ה־אדם גו'?!

ומבואר התירוץ [7], ש"עם היות שידע (משה) את הטוב שלו ואשר הוא גבוה במעלה מכל אדם, ומ"מ הי' עניו מכל אדם, והוא מפני שידע אשר כל עניני מעלותיו אשר בהם הוא גבוה במעלה ומדרי' מכל אדם, הוא מה שניתן לו מלמעלה.. וחשב דאלו היו אלו הכחות אצל אחר הי' ג"כ במדרי' ומעלה זו, ואפשר דאחר אם היו לו כחות אלו הי' מגלה את הכחות יותר, ומשו"ז הי' עניו מכל".

והנה מהמשך הביאור מובן, שפירוש הנ"ל של "(והאיש משה) עניו", אינו שונה מפירושו הפשוט — היינו ה־הכנעה בפני כל האדם [8] — אשר ע"כ אינו מסתפק בהביאור בזה "שידע אשר כל עניני מעלותיו . . הוא מה שניתן לו מלמעלה", כי זהו רק טעם לשלילת ההתנשאות במעלתו על ה־זולת — ומוסיף [9] "ואפשר דאחר אם היו לו כחות אלו הי' מגלה את הכחות יותר" שזהו טעם המחייב ה־הכנעה לגבי הזולת.

אבל עפי"ז צריך להבין: עיקר מעלתו של משה לגבי כל האדם אשר ע"פ האדמה הוא בענין הנבואה [10], וכמו שמבואר בפרשתנו [11] בגודל מעלת נבואת משה רבינו, ועד ש"לא קם נביא עוד בישראל כמשה" [12], והרי נבואה אינה ענין שבא ע"י עבודת האדם, כ"א מעלה ומדרי' נעלית הני־תנת מלמעלה, ובזה אינו שייך לומר דאחר הי' מגלה את הכחות יותר, וא"כ למה הי' משה עניו מאד מכל

---

*) וסיום מס' סוטה.

1) פרשתנו יב, ג.

2) נדרים לח, א. שמו"ר פמ"א, ו. פרש"י תשא לא, יח.

3) יתרו יט, ט.

4) פרש"י בפרשתנו ט, ז (מספרי).

5) שם יא, יז (מספרי).

6) פרשתנו יא, יב.

7) ד"ה ויהי העם תש"י (סה"מ תש"י ע' 236). וראה גם ד"ה זכור תרס"ה פ"ח.

8) ראה ר"ח (שער הענוה פ"א בתחל־ת.): מלת ענוה נגזרה מלי עני וענוי שהכוונה הוא ההכנעה כו'.

9) וכדמוכח ביותר מד"ה זכור שם: "טעם העניוות שלו שחשב שאם הי' לזולתו כחות וחושים שלו הי' מגיע למעלה יותר" (בלי תיבת ואפשר). וגם לא נזכר עד"ז שהכחות וכו' ניתנו לו מלמעלה.

10) ולהעיר מטושו"ע יו"ד סרמ"ב סל"ו.

11) שם, ד־ח. וראה רמב"ם פ"ז מהל' יסודי התורה ה"ו. פיה"מ לפ' חלק היסוד הו'. מו"נ ח"ב פל"ח־ט.

12) ברכה לד, יו"ד.

האדם*[12] גו', בשעה שבענין הכי עקרי שלו הי' למעלה מכל אדם[13].

12) ועד שהי' עניו מכל האדם גם מא"י (ראה סה"מ תקס"ב ע' נא. תו"ח שמות קכ, ב).

13) ראה נדרים (לח, א): אין הקב"ה משרה שכינתו אלא על גיבור ועשיר וחכם ועניו וכולן ממשה (ובשבת (צב, א) אי' בעל קומה במקום עניו*). אבל אאפ"ל ש־מפני זה הי' משה עניו גם מצד ענין ה־גבואה, כי חשב שבאם הי' לאדם אחר כחות אלו, הי' מגלה את הכחות יותר, ובמילא הי' זוכה להשראת השכינה יותר מכמו שהי' אצל משה. כי

א) מעלות אלו אינם ממשיכים ומכריחים השראת השכינה, כ"א רק שמסירים המניעות להשראה — כשיהי' רצון מלמעלה, אבל לא מצד זה הוא השראת השכינה (ראה מו"ח ח"ב פל"ב ד"ה והדעת השלישי וב־לח"מ פ"ז מהל' יסוה"ת). ומשה עצמו יוכיח שלמד תורה לאהרן וכו'. שבשעת הלימוד הרי מובן שלא הי' אז במצב ד"הא"ל מנבא" אותו**. ועד"ז כשאמר (ב־פרשתנו) עמדו ואשמעה (לי' עתיר), כש־שמע טענות הבאים אליו לדון דינם, וכיו"ב. ואדרבה — מוכרח ההפסק ב"מנבא אותו" בכדי שיוכל למסור גבואתו. ועדמש"נ לאחרי וידבר הי' אל משה גו': וידבר משה אל בנ"י גו'.

ב) רוב המעלות המנויות בגמרא*** שם (גבור עשיר וחכם**** (ובעל קומה)) הם (לא מעלות שהגילוי שלו הוא ע"י עבודת האדם כ"א) ענינים ומעלות הנית־נים מלמעלה. עי"ש.

*) להעיר מתוד"ה ואין — יבמות (סא, א) "דעכו"ם בכלל האדם נינהו".

*) ראה לקולו"צ (אגרות ס"ע תא ואילך) על השינויים שבין מס' נדרים, שבת ורמב"ם פ"ז מהל' יסוה"ת בתחלתו.

**) רמב"ם שם.

***) משא"כ ברמב"ם שם (ראה בכס"מ ולח"מ שם).

****) ראה מפרשים עה"פ אל יתהלל חכם גו' (ירמי' ט, כב).

ב. ויובן זה בהקדים מה דאיתא בסיום מס' סוטה[14]. במשנה שם: משמת רבי בטל ענוה ויראת חטא. ובגמרא שם: אמר לי' רב יוסף לתנא לא תיתני ענוה דאיכא אנא, אמר לי' רב נחמן לתנא לא תיתני יראת חטא דאיכא אנא.

וצריך להבין:

א) שניהם, ר"י ור"נ, היו בדור אחד[15], ומסתבר שכל אחד מהם הכיר במעלות של חבירו [וכמו שמצינו, שר"י אמר על ר"נ "דרשינהו להני קראי כסיני"[16], ור"נ קרא את ר"י בשם "סיני"[17]] וא"כ למה נקט כ"א

14) להעיר ש"גוהגים ללמוד בימי ה־ספירה מס' סוטה . . דף ליום דף ליום" (היום יום ע' נא) ומסיימים בערב שבועות, דאזלינן מיני'.

15) וגם לדעת התוס' (גיטין לא, ו ד"ה אנא לא צריכנא. וש"נ) דסתם ר"נ אינו ר"נ בר יצחק (כדעת רש"י שם) כ"א ר"נ בר יעקב, הרי היו בדור אחד. ראה ב"ב מו, ב. יבמות סו, ב. גם י"ל דכאן לכ"ע הוא רגב"י ע"פ שבת (קנו, ב). וכ"ה גירסת העץ יוסף (בע"י סוף סוטה) — ר"נ בר יצחק. וראה עיון יעקב שם (וראה סדר הדורות סדר תנאים ואמוראים ערך ר"נ בר יצחק).

לכאורה אפשר להוכיח דר"נ כאן הוא ר"נ בר יצחק מזה שמקדים ר"י לר"נ (ור"נ בר יעקב הרי הי' וקן מר' יוסף), אבל אינו מוכרח, כי י"ל, דאזיל בסדר המשנה משמת רבי בטלה ענוה (ואח"כ) ויראת חטא.

16) קדושין כ, ב. ערכין ל, ב. וראה מהרש"ל קדושין שם, שצ"ל ר"נ סתם. דאל"כ קשה לשיטת התוס' (המובאת בהערה ה־קודמת).

17) עירובין ל, א (לגירסת מהרש"ל שם). מו"ק יב, א. והיינו לדעת רש"י (ראה ב־הערה 15, וראה בהנסמן לקמן הערה 21) שסתם ר"נ הוא ר"נ בר יצחק (משא"כ

מהם מעלת עצמו בלבד, ולא אמרו להתנגא לא תיתני את כל הבבא של „בטלה ענוה ויראת חטא" כי ישנן מעלות אלו בהם? ואם במעלת עצמו מ־בר — עאכו"כ שידבר ויפרסם מעלת חברו.

ב) מאחר שכ"א אמר „לא תיתני" דבטלה רק לגבי מעלה אחת (ולא קאמר לא תתני כל הבבא דמשמת רבי), מכלל שסברי שהשני' בטלה — יר"ח לר"י וענוה לר"נ —

והלא שנינו בברייתא דרפב"י [18]: „ענוה מביאה לידי יראת חטא", והיינו שע"י ענוה באים למדה יותר נעלית: יראת חטא, א"כ יקשה לר"נ איך אפשר שהמעלה הפחותה (ענוה) בטלה (משמת רבי) בה בשעה שהמעלה החשובה ממנה (יראת חטא) לא בט־לה *[18a]?

ג. לכאורה הי' אפשר לתרץ שר"נ קאי בשיטת ריב"ל [19] שענוה גדולה מיראת חטא, ובשיטת הירוש' שקלים שסתם (לפי גירסת התוס' [20]) ש„יראת חטא (קודמת ו)מביאה לידי ענוה", ולכן שפיר ס"ל שענוה בטלה ולא יר"ח הפחותה ממנה *[18a].

ולפ"ז נאמר, שפלוגתת ר"י ור"נ — „לא תיתני ענוה" או „לא תיתני יראת חטא" — תלוי' במחלוקת הנ"ל: ר"י דקאמר שיראת חטא בטלה ולא ענוה, היינו משום דס"ל שיראת חטא גדולה מענוה; ור"נ דקאמר שבטלה רק ענוה, ס"ל להיפך שענוה נעלית יותר מיראת חטא.

אבל קשה לומר כן:

א) אף שלא ראינו אינו ראי' — בכ"ז הרי לא אשתמטתי' בשום מקום לומר שר"י ור"נ פליגי בפלוגתא ש־כבר נחלקו בה קודמיהם — רפב"י וריב"ל.

ב) מצינו שר"נ הי' מחסידי בבל [21] ור"י הי' סיני [22], שהוא סדר הלימוד דבני מערבא [23] — ולפי הנ"ל ה"ה

לדעת התוס', וראה סדה"ד סדר תנאים וא־מוראים ערך רב נחמן).

18) ע"ז כ, ב. ובכמה נוסחאות היא גם במס' סוטה במשנה או ברייתא (וראה מהרש"א ותויו"ט סוף מס' סוטה).

*18) ראה עץ יוסף בעין יעקב סוף מס' סוטה.

19) ע"ז שם.

20) ע"ז שם, ד"ה ענוה. בירושלמי של־פנינו (שקלים פ"ג ה"ו) ענוה מביאה לידי יראת חטא. וכן הובא בריי"ף ע"ז שם מירו־שלמי. וראה ריי"ף שם בגירסת גמ' שלנו א"ר פנחס בן יאיר כו' יראת חטא מביאה לידי ענוה ענוה מביאה לידי כו' ופליגי דריב"ל דאמר ענוה גדולה מכולן.

21) פרש"י מגילה כח, ב. וראה פרש"י שם ד"ה הי צנא מלא סיפרי (שאמר ר"נ): „אינו אלא כסל שמילאו ספרים ואין מבין מה בתוכה . . טעמי משנה כו'". שמזה שביטל עניין צנא מלא סיפרי כו' משמע שלימודו (של ר"נ) הי' באופן „להבין טעמי משנה כו' ולתוצאה כו'" (ראה לקו"ש חי"ב ע' 122 ואילך ובהערות שם שהו"ע החריפות ועוקר הרים) — שהוא אופן הלימוד דתל־מוד בבלי, ראה בהערה 23 ובהנסמן שם.

22) סוף מס' ברכות והוריות.

23) כמובן מזה דשלחו (מא"י) סיני עדיף (ברכות והוריות שם). ובירושלמי (סוף הו־ריות) דסודרן קודם לפילפלן (ראה פני משה ומראה הפנים שם. וראה פרש"י בסוף הור־יות ד"ה סיני עדיף „משנה ובריייתות סדורין לו כו'"). וכנראה גם מזה שבבבלי (הוריות שם) נשארה האיבעי' (חריף ומקשה או מתון ומסיק) בתיקו ולא קבלו מה דשלחו (מא"י) סיני עדיף (ראה הערה בסה"מ תש"ח ע' 123). משא"כ בנוגע להירושלמי הרי שלחו

בהיפך: רב יוסף דס"ל שרק יר"ח בטלה, נקט בשיטת הבבלי, ורב נחמן דסבר שרק ענוה בטלה — כהירו־שלמי [24]!

מובן שאין הכרח לומר ששיטת לימודו של ר"י (בהיותו סיני) היא לעולם לפי הירושלמי ושיטת ר"נ (מחסידי בבל) — כולה לפי הבבלי (שהרי שניהם היו בבבל) — אבל לאידך גיסא, דוחק לומר שתהא פלוג־תם באופן של מוחלפת השיטה בין ר"י ובין ר"נ.

ד. ויובן זה בהקדים הקושיא ה־ידועה במאמר ר"י "לא תיתני ענוה דאיכא אנא": זה גופא שר"י משתבח במדת הענוה (וכפרש"י "שאני ענ־וותן" [25]) הוא היפך הענוה [26]?

והביאור בזה: "אין פי' עניו כמו ש־העולם סוברים שפי' הוא לשון שפלות, כי שפלות הוא מה שיודע ומכיר ערכו ושפלותו שהוא שפל אנשים כו' " [27], והיינו, מי שהוא באמת מושלל ממע־לות (או שישנן בו, אלא שאינן ידו־עות לו) [28]:

אולם העניו באמת הוא (כמו שנת"ל במדת הענוה שהי' אצל משה) איש המעלות והוא יודע ומכיר את ערכו — וביחד עם זה אינו מתגאה בהן כלל וכלל ואינו מחזיק טובה לעצמו [29], והטעם הוא (כמו שנת"ל ס"א), לפי שיודע הוא שהכחות והחושים הנעלים שלו כולם ניתנו לו מהקב"ה, ועושה חשבון בנפשו ש"אילו היו אלו הכחות אצל אחר הי' ג"כ במדרי' ומעלה זו,

---

דסיני עדיף, ומסיק בירושלמי דסודרן קודם לפילפלן, ולהעיר מפי' הר"ח (סנה' כד, א) לבמחשכים הושיבני זה תלמוד בבלי. וראה מקומות שבהערה 51.

24) ולגירסת הרי"ף (הובא לעיל הערה 20) מובן, כי ר"נ סובר כהבבלי, ור"י — כהירושלמי.

25) מה שהוזקק רש"י לפרש זה — י"ל שהוא בכדי לשלול הפי' (שיש מפרשים בכדי לתרץ הקושיא שבפנים) שכוונת ר"י ב"לא תיתני ענוה" היא להענוה של בני דורו — "איכא אנא" ומכבדים אותי וכו', אף ש(לדעתו) לא הי' ראוי לכבוד, ולכן מפרש רש"י "שאני ענותן".

ויש לומר, שהוכחת רש"י לפרש כן היא — א) מסתבר, ש"דאיכא אנא" שאמר ר"י ושאמר ר"נ, שוים בפירושם. ב) אין להפליג כ"כ בין דעת התנא דתני דבטלה ענוה לגמרי — ולר"י שכל אלו שכבדוהו הם בדרגא זו.

26) ראה חד"ג מהרש"א שם. ומה ש־כתב: "כדי שלא יהא שונה הברייתא בטעות אמרו כן דלא בטלה משמת רבי, גם לא הי' לו שבח בדבר באותו דור כמ"ש ויראי החטא ימאסו" עדיין יוקשה בנוגע לענוה, דלשבח עצמו — זהו היפך הענוה.

27) ביאוה"ז ס"פ פקודי לאדמו"ר ה־אמצעי (נט, ב) ולהצ"צ (ע' שט).

28) ומה שפרש"י (פרשתנו כאן) עניו — שפל וסבלן, י"ל כי: א) מדבר בכללות * מבלי לפרט הדרגות. ב) רש"י מפרש פשוטן של כתובים. ג) רש"י עצמו מדגיש ש־"שפל" — כוונתו "סבלן" ** ואינו עונה (כמנהגו וטבעו של אדם שפל), דאף שאהרן ומרים דברו עליו לא כעס עליהם ולא ענם (ראה מפרשי התורה עה"פ).

*) וכדמוכח גם מזה שבכ"מ בחסידות (ראה — וג"כ לאדהאמ"צ — תו"ח שמות קכ, ב. ד"ה זכור שם, ובכ"מ) הובא גם הלשון שפלות בענין הענוה של משה. (וראה גם סה"מ תש"י שם: שפלות מצד כו' שפלות דענוה). וי"ל שהכוונה בזה לומר שהחזיק א"ע למטה מכל אדם (ראה לעיל סעיף א).

**) וראה פרש"י עה"פ (ישעי' כט, יט) ויספו ענוים בה' שמחה. ד"ה זה תש"י (סה"מ תש"י ע' 237 ואילך).

ואפשר דאחר אם הי' לו כחות אלו הי' מגלה את הכחות יותר".

ועד"ז י"ל במעלת הענוה עצמה דר"י: שידע מעלת ענוותנותו, בכ"ז לא החזיק טובה לעצמו כו'; ואדרבה, חשב שאילו נתנו כחותיו וכשרונותיו לאחר אפשר והלה הי' מגיע לבחי' ענוה שהיא למעלה מזו שישנה בו.

וזהו גם מה ש"קרי רב יוסף אנפשי' ורב תבואות בכח שור"[28]:

כמו שה"רב תבואות" אינן באות וצומחות מה"כח שור" — אלא מן כח הצומח שבארץ, ע"י הזרע שנזרע בה וכו' — והשור הוא רק אמצעי, ע"י כחו בא לפועל כח הצומח שבארץ ומצמיח רב תבואות.

ועד"ז מה שאמר ר"י על עצמו, "שיש בידו חבילות של משנה"[28] ("מרי חטיא"[22]), הוא אינו אלא אמצעי שע"י באו לפועל הכחות שניתנו לו מלמעלה.

ה. אך עדיין אינו מובן:

התורה שלומדה ה"ה מצלא מיצה"ר, שלא יכשילנו לחטא[29], והרי מעלה זו שהיתה בר"י — אדם שמור מן החטא — לא באה מהכחות שניתנו לו מלמעלה

[שהם רק מאפשרים לאדם להגיע לדרגת "סיני", אבל לא שהם העושים[29] שיהיה שמור מן החטא],

כ"א מצד עבודתו הוא שלמד ועד שנעשה סיני — וא"כ איך הי' ר"י "עניו" בשעה שידע שבכח עבודתו נתעלה לסוג אדם השמור מן החטא[30]

שהרי אין אומרים שצ"ל עניו מכל הבהמה כי אילו ניתנו לה כוחות אלו הייתה מגלה את הכחות יותר?

וי"ל: מה ש[לימוד] התורה מציל מן החטא (לדעת ר"י), אין הכוונה שהתורה (נלמדת באופן נעלה כ"כ עד ש)פועלת שינוי בהלומד, היינו שהוא עצמו נתעלה למדריגה כזו ש־אינו שייך לחטא. אלא (שהאדם עצמו מצד דרגתו אינו מובטח שינצל מ־חטא, אלא) שהתורה מצלא, היא היא ששומרתו ומצילתו מן החטא.

ולכן, כמו שהתורה שלמד ר"י, לא הביאה אותו להחזקת טובה לעצמו וקרי אנפשי' ורב תבואות בכח שור כנ"ל; כמו"כ לא החזיק טובה לעצמו גם בנוגע לריחוק מחטא — "מצלא מיצה"ר" — מכיון שגם זה הוא רק תוצאה והמשך מהתורה שלמד ולא שהוא עתה בסוג אדם נעלה.

ועפ"ז יש לבאר מה שר"נ אמר "לא תיתני (רק) יראת חטא" אבל ענוה בטלה (לדעתו) משמת רבי — אף שידע גדולתו וענוותנותו של ר"י:

ר"נ פליג על ר"י וסבר שלימוד

---

*28) סנהדרין מב, א.

29) ראה דעת רב יוסף בסוטה כא, א. וראה פרש"י שם.

*29) להעיר מהחילוק דכחו וכח כחו (ב"ק יח, א. ובכ"מ).

30) ע"ד זה שיצאו רוב שנותיו ולא חטא שוב אינו חוטא (יומא לח, סע"ב — דכפשוטו הטעם דהרגל נעשה טבע.), זה שעשה יצה"ר טוב או שאין לו יצה"ר (ירוש' ברכות בסופה. וראה תניא פט"ו). וברמב"ם (הל' תשובה פ"ב ה"ב) ויעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לזה החטא לעולם — וידוע הצד השוה שבתשובה תורה ותפלה (באריכה בלקו"ב לתניא ח"ב ע' פד סעיף ב ואילך).

התורה פועל שינוי באדם הלומדה עד שאינו שייך לחטא — ובמילא לא הי' ר"י יכול להיות "עניו"[31].

ו. [וע"ד זה יש לישב גם מה שר"י לא אמר לתנא לא תיתני יר"ח דאיכא ר"נ:

מסופר בגמרא[32] "דאימי' דר"נ (בר יצחק) אמרי לה כלדאי (חוזים בכוכבים[33]) בריך גנבא הוה, לא שבקתי' גלויי רישי' אמרה לי' כסי רישיך כי היכא דתיהוו עלך אימתא דשמיא ובעי רחמי (בקש רחמים שלא ישלוט בך יצה"ר[34])", ופ"א "נפל גלימא מעילוי' רישי' . . אלמי' יצרי' כו'".

והנה ענינו ומעלתו של ירא חטא אינו בזה שאינו עובר עבירה בפועל (שזה יכול להיות מפני יראת העונש, מפני מורא רבו בו"ד וכיו"ב) כ"א שירא מפני החטא, ירא (מדה שבלב) לעבור על רצון השם וכו'[35].

משא"כ היראה של ר"נ, קסבר ר"י שמכיון שהיא נעשית ע"י כיסוי ראש ותפלה — הרי אין זה ענין של יראת חטא בעצם בלבו ובנפשו, ואדרבה הכיסוי ראש צריך להוליד בו בכל פעם מחדש (כנ"ל בגמרא) אימתא דשמיא, וגם אז אינה יראת חטא כי אפשר שישלוט היצה"ר וצ"ל בעי רחמי — וע"י כ"ז לא נעשה שינוי בו שיהא נקרא ירא חטא, כ"א רק שניצל מעשיית החטא[36] (וע"ד שיטת ר"י הנ"ל בפעולת התורה שמצילה מעשיית החטא)].

ז. מקור ודוגמא להסברה הנ"ל — שר"י ור"נ פליגי אם לימוד התורה (ועד"ז כיסוי הראש ותפלה) פועל שינוי באדם שלא יהי' שייך לחטא או שרק מונע ומציל מפעולה — מצינו במס' ברכות[37]:

אסור לקרוא ק"ש כנגד מי רגלים, עד שיטיל לתוכן מים. וכמה יטיל לתוכן מים — פלוגתא דר"נ ור"י (בפירוש הברייתא): ר"נ סובר, ש־באם הכלי יש בה כבר מי רגלים, ובא להטיל לתוכן מים — אז (לדעת ר' זכאי) צריך להטיל לתוכן רביעית, אבל "בתחלה", שקדמו המים למי רגלים, מתבטלים הם במים כל שהן, כי "ראשון ראשון שנופל לתוך ה־מים מתבטל"[38]; ור"י סובר, אשר (לר' זכאי —) גם "בתחלה" צריך לרביעית מים. ועביד עובדא: "א"ל ר"י לשמעי' אייתי לי רביעתא דמיא כר' זכאי" — אפילו בתחלה[39].

וי"ל שפלוגתת ר"נ ור"י — אם בתחלה צריך לרביעית מים לבטל את המי רגלים — היא פלוגתא (כל־לית) באופן ה"בעלות" והפעולה של

---

31) ואף שבפועל הי' רב יוסף עניו — הנה מכיון שענותנותו של ר"י היתה מצד זה שלדעתו לא פעלה בו התורה ענין חדש, והיינו שלא ידע מהמעלה שיש לו (לדעת ר"נ), הרי אין זה ענין הענוה. כי ענוה היא שאף שיודע מעלתו ובכ"ז הוא עניו כו' (כנ"ל בפנים).

32) שבת קנו, ב.

33) פרש"י שם.

34) ראה תויו"ט סוף מס' סוטה. לקו"ת קרח נג, ד. מטות פב, א. ובכ"מ.

35) וכפשטות הל' "שלא ישלוט בך יצה"ר".

36) כה, ב.

37) פרש"י שם.

38) ברכות שם, פרש"י שם.

טהרה וקדושה וכו' בהמקום בו נמצאות: אם האיכות לבד פועלת וקונה את המקום: שיטת ר"נ דמים טהורים אפילו כל שהן[39] "קונים" המקום ועושים קבוע בו[40] ולכן קמא קמא בטיל בהן

משא"כ כשבאים למקום מי רגלים צ"ל ביטול ע"י כמות, שיעור רביעית. משא"כ לדעת ר"י.

ועד"ז גם בנדו"ד — ההצלה מן החטא הבאה מ(לימוד) התורה[41] (ומכיסוי הראש ותפלה): לפי שיטת ר"נ לימוד התורה וכו' "נקבע" באדם הלומד, עושה בו שינוי, עושה האדם "מקום תורה" וקמא קמא בטיל, שהרי דרכו של יצה"ר היום אומר לו כך כו'*[41] — וכשזה בטל אינו בא לידי היפך דיראת חטא. משא"כ שיטת ר"י ה"ז רק שהתורה מצלא מעשיית החטא.

ח. אבל עפ"ז צריך להבין: לדעת ר"נ שהתורה פועלת שינוי בהאדם הלומדה שאינו שייך לחטא, שזה בא מצד עבודתו — א"כ איך הי' אפשר לרבי להיות עניו, ועאכו"כ משה שקבל תורה מסיני, והתורה נקראת על שמו[42], והלא גם בהם פעלה התורה שינוי וחידוש וכו'.

וי"ל הביאור בזה: דהנה מבואר בלקו"ת[43] במחלוקת רפב"י וריב"ל[44] אם ענוה היא למטה מיראת חטא, או שענוה גדולה מכולן, שכמה ענוה הן[45], ענוה שמביאה לידי יראת חטא היא בבחי' בינה, וענוה ש"גדולה מכולן" — בבחי' הכתר.

ובסגנון פשוט יותר:

ענוה שבבחי' בינה היא ענוה שעפ"י חשבון וטעם, וכמו שנת"ל בהענוה שהי' אצל משה (ור"י) מפני ש"חשב שאם הי' לזולתו כחות וחושים שלו, הי' מגיע למעלה יותר". וענוה שבבחי' הכתר היא ענוה (וביטול) בעצם.

ט. הוכחה להנ"ל שישנו הענין דענוה בעצם — למעלה מהחשבון והשכל: מצינו ענוה גבי הקב"ה, דאמרו רז"ל[46] במקום גדולתו של הקב"ה שם אתה מוצא ענותנותו — והרי בנוגע להקב"ה, הלא ודאי שאין שייך "חשבון" (ח"ו).

ומזה מוכרח, שישנה ענוה כזו שהיא בלי שום חשבון כלל, ענוה בעצם[46]

---

39) להע"ר ממי מעין דמטהרין בכל שהוא (מקואות פ"א מ"ז. רמב"ם הל' מקואות פ"ט ה"ו).

40) עפ"ז יומתק הא דע"פ הוי' יחנו כמאן דקביע להו דמי (עירובין נה, ב) — שזהו לא רק דפעולת החני' קבוע היא, אלא דהמקום עצמו נעשה קבע.

41) להעיר ממרז"ל אין מים אלא תורה (ב"ק יז, א. וש"נ).

*41) שבת קה, ב.

42) כמ"ש זכרו תורת משה עבדי גו' (מלאכי ג, כב).

43) מטות (פא, סע"ד ואילך). אוה"ת וישב (רנט, ב).

44) ואף שתלמודא (ע"ז שם) אמר ופליגא — ר"ל שהן מחולקים כל אחד מדבר בענין בפ"ע (ע"ד פי' השל"ה בהקדמה (לו, א) לענין הפלוגתא אם בע"ת גדולים יותר או צדיקים).

45) מגילה לא, א. ראה סה"מ ה'ש"ת ע' 40 בהערה. וראה גם תניא פ"ד. ד"ס למגילה שם.

46) בלקו"ת ואוה"ת שם מר"ח (שער הענוה פ"א), שהענוה דספירת הכתר היא "להיותו מחשיב עצמו לאין נגד המאציל". אבל אין מזה סתירה למש"כ בפנים, כי

(וע"ד מרום וקדוש אשכון ואת דכא ושפל רוח[47] — דעם היות שלא נמצאת שום מעלה ב"דכא ושפל רוח" לגבי "מרום וקדוש", בכל זה, רוצה הוא לשכון ב"את דכא ושפל רוח" דוקא).

ועד"ז היא מעלת הענוה שהי' אצל משה רבינו[48], דנוסף על מה "שחשב שאם הי' לזולתו כחות וחושים שלו הי' מגיע למעלה יותר", שענוה זו היא בשייכות למעלות שהגיע אליהן ע"י עבודה (לאחרי נתינת הכחות והחושים מלמעלה), שהיא "ענוה" ש־עפ"י חשבון וטעם; הנה זה שהי' משה עניו למרות מעלתו בנבואה (וכיו"ב) — היא להיותו עניו בעצם[49], והי' בטל לגבי כל אדם[50].

יו"ד. והנה ידוע[51], שדוקא ע"י אופן הלימוד דבבלי מגיעים לבחינת הכתר שלמעלה מהשתלשלות. ועפ"ז יש לומר, שפלוגתת ר"י ור"נ אם בטלה ענוה משמת רבי — היא פלוגתא בכוונת המשנה "משמת רבי בטלה ענוה"[52]:

המבואר בפנים הוא [לא הענוה דספירת הכתר, כ"א] הענוה שבאופן דספירת הכתר (היינו לא מפני שיש סברא שכלית וע"ד הנ"ל — שמחשיב כו'). ועפ"ז גם מובן שענוה זו אפ"ל בכ"מ שישנה "עבודה" שלא ע"פ טו"ד. וע"ד מרו"ל במקום ש־אתה מוצא גדולתו של הקב"ה שם אתה מוצא ענותנותו — שאחד הפי' בזה דקאי במש"נ ואתה מחי' את כולם (תו"א סז, א) — ה"ז בספירת המלכות.

47) ישעי' נז, טו. ראה מגילה שם.

48) בר"ח (שם הובא בלקו"ת ואוה"ת שבהערה 43): "ענוה דאיהו שכינתא עילאה . . ודא דרגא דמשה דאיתמר בי' והאיש משה עניו מאד (ובלקו"ת שם: ד"שכינתא עילאה הוא בינה") . . ועוד ימצא ענוה אפי' בכתר . . והוא נקרא אין להיותו מחשיב עצמו לאין נגד המאציל . . ועל זה אמר משה רבינו ע"ה ונחנו מה". ולא הוזכר שם על הענוה שהי' אצל משה שהוא ענוה שבכתר. אבל עיין בביאוה"ז (שבה־ערה 27): אבל בקדושה הוא בחי' ביטול כמ"ש והאיש משה עניו מאד . . פי' עניו לשון בחי' ביטול . . שלכן נק' ע"ס הנגו־זות במאצילן בשם ענוי ארץ כו'. ובביאוה"ז להצ"צ שם: "ועי' בר"ח אשר י"ג מדה"ר כולם מורים על הענוה . . וזהו עניו מרו"ל ענוה גדולה מכולם". ומוכח שהענוה דמשה הוא ג"כ בחי' הכתר. וראה לעיל הערה 46.

49) ראה ד"ה וכור שם: הנה זהו גופא מה שהטעם הזה פעל בו (במשה) הענוה והשפלות הוא מצד הביטול עצמי שלו כו', ומי שהוא בטל בעצם מתקבלים אצלו טעמים כאלו וגורמים לו ענוה ושפלות כו'.

50) ראה תו"ח (שמות קכ, ב): ואמנם עניין הענוה יתירה הוא שפלות הב' שאינו לפי המדה כלל והיא השפלה בעצם מציאות כו' . . הוא הנק' ענוה שנא' והאיש משה עניו מאד כו' עי"ש שגם בזה הוא מרגיש א"ע למטה מכל אדם.

ולהעיר מהפירוש שמשה הי' עניו מאד — מעקבתא דמשיחא (ראה תו"ח שם סד, ב. ספה"מ קונטרסים ח"א ע' 106 ואילך. ספה"מ תש"י שם ע' 237).

51) ראה שערי אורה ד"ה בכ"ה בכסלו פנ"ד ואילך. המשך תרס"ו ד"ה ויתן לך. ספה"מ תש"ח ד"ה אמר רבא חייב אינש פי"א.

52) עוי"ל (בדוחק עכ"פ. גם ע"ד ה־מבואר לעיל ס"ה), שגם לדעת ר"נ, מכיון שגם ענין ההצלה מן החטא, אף שהוא ענין חדש, מסובב הוא מהתורה שלמד — לכן גם בנוגע לענין זה שייך ה"חשבון", שבאם הי' לאחר אותם הכחות הי' בא למעלה גדולה יותר [בלימוד התורה, ובמילא — גם] ביר"ת,

אלא שמכיון ש"חשבון" זה אינו באופן ישיר [כי הכחות שנתנו לו מלמעלה הם רק בנוגע הלימוד עצמו, והיר"ח באה מצד עבו־דתו], לכן לחשבון כזה צריך ענוה יתירה, ומשמת רבי בטלה.

רב יוסף שהי' „סיני" (סדר הלימוד דירושלמי) ס"ל, שכוונת המשנה „בטלה ענוה" היא לבחי' הענוה (שמצד החשבון) דבחי' בינה"י, ולכן אמר „לא תיתני ענוה דאיכא אנא".

ור"נ שהי' „מחסידי ע"ם בבל" סובר, שכוונת המשנה היא לבחי' הענוה שמצד הכתר (ביטול בעצם), וענוה זו בטלה משמת רבי, לכן אמר „לא תיתני (רק) יראת חטא דאיכא אנא".

(משיחת ש"פ נשא תשל"ב)

---

53) ראה לקולוי"צ (אגרות ע' שמג) בביאור הגמ' דסוף מס' הוריות דר"י סיני ורבה עוקר הרים, דרב יוסף הוא בחי' בינה, וסיני הוא ההמשכה מבינה, אך עוקר הרים תריפות ופלפול מגיע בכתר וכו' עי"ש. והרי עוקר הרים וכו' הוא אופן הלימוד דר"נ — ראה לעיל הערה 21.

54) להעיר מענין איזהו חסיד המתחסד עם קונו כו' למעלה מעבודה ע"פ טו"ד (תניא ספ"י. לקו"ת בפרשתנו ל, א).